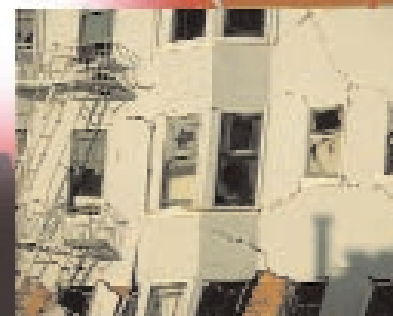
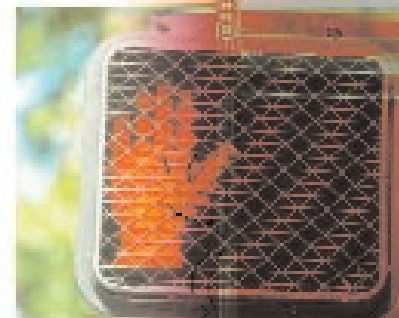

ikke egnet for personer med

alvorlig h

WAR

HMS

– reell risikoreduksjon eller kamp mot vindmøller?

Av Seniorforsker Arne Jarl Ringstad, RF- Rogalandforskning og Førsteamanuensis Kjell Sandve, Høyskolen i Stavanger

I fjor sommer var en av forfatterne i California. Hotellet han bodde på hadde over førti etasjer, og det var bare tillatt å røyke på rommene i de to øverste etasjene. Likevel hadde hotellet et stort skilt prominent plassert ved inngangen hvor det stod: "This hotel may contain tobacco smoke. Tobacco smoke is known to cause serious health damage in humans."

For en HMS-forsker ga skiltet grunnlag for ettertanke. Var skiltet et uttrykk for hotellets avanserte HMS-tankegang og dype omsorg for sine gjester, eller var det en indikasjon på en HMS-politikk som hadde løpt løpsk? Var det ment som en reell advarsel, eller var det en ansvarsfraskrivelse?

På et overordnet nivå omfatter HMS-begrepet alt som er godt. Helse, trivsel, et godt arbeidsmiljø, gode oppvekstvilkår, psykologisk krisehjelp, økologisk balanse, sikkerhet for mennesker, omsorg for fremtidige generasjoner, respekt for det biologiske mangfold – alt er forhold som i varierende grad klemmes inn i begrepet. Ikke så rart da, kanskje, at HMS har blitt et sentralt tema i samfunnsdebatten.

Og det er mange eksempler på at HMS-tankegangen har fått gjennomslag. I Stavanger og Trondheim utdannes det sivilingeniører med fordypning i HMS. I Stavanger er det også mulig å ta en master-grad innen samfunnsikkerhet. En egen profesjonsutdanning er et sikkert tegn på at et felt har fått allmen aksept. Industrien ansetter HMS-fagfolk, politikere formulerer HMS-lover og regelverk, internasjonale HMS-konferanser avholdes

og egne fagtidsskrift publiseres.

Men oppskriften på det gode liv har blitt formulert tidligere av religiøse ledere, politikere, filosofer og kunstnere. Hva er det med vår tid som gjør nettopp HMS til et så sentralt anliggende? Det finnes to ulike svar på dette spørsmålet.

Vi befinner oss i risikosamfunnet

Enkelte vil hevde at fokuset på HMS er en konsekvens av et samfunn som utsetter sine medlemmer for stadig nye og ukjente farer.

En mer komplisert og sårbar infrastruktur innebærer et katastrofe-potensiale som tidligere var ukjent. Tsjernobyl, Seveso og Bhopal er navn som minner oss om hva som kan skje dersom vi mister kontroll over teknologien vi har utviklet. Brudd i kraftforsyningen kan føre til opptøyer, en forventet svikt i informasjonsteknologien setter hele verden i beredskap, og global oppvarming kan føre til at nasjoner bokstavelig talt går under.

I tillegg til akutte farer er vi utsatt for en rekke nye kjemikalier og biologiske agenter som over tid kan ha negative konsekvenser for vår helse. Nedsatt reproduksjonsevne, kreft, infeksjonssykdommer, neurologiske lidelser, allergier og astma, medfødte misdannelser, og stressrelaterte plager er noen eksempler på tilstander som blir forklart ved å henvise til moderne teknologi.

Potensielle synderbukker som har

vært i fokus de siste årene inkluderer hormonhermere, hull i ozonlaget, overdreven bruk av antibiotika, mattilsetninger, elektromagnetiske felt, og et arbeidsliv som spiser opp stadig mer av ansattes fritid og mentale overskudd. Av de ca. 5 millioner kjemiske stoffer vi kjenner til er det bare rundt 7000 som er blitt testet for kreftisiko, og bare et fåtall av disse igjen vi kan si er kreftfremkallende eller ikke. Usikkerheten er, som vi forstår, rimelig stor.

Vektleggingen av HMS blir således et nødvendig svar på utfordringene vi står overfor i det etter-industrielle samfunnet. En stadig mer kritisk opinion i forbund med strengere lover og bevisste politikere er en rasjonell reaksjon mot en utvikling som er i ferd med å gå av hengslene.

Vi befinner oss i det risikoaverse samfunnet

Dette synspunktet forklarer fremveksten av HMS ved, paradoksalt nok, å vise til at vi lever i det tryggeste samfunnet som har eksistert. Levealderen i vestlige industriland er høyere enn noen gang. Epidemiske sykdommer er mer eller mindre utryddet, og antall personer som dør i ulykker er i virkeligheten neglisjerbar sammenlignet med tidligere tider. Vi er med andre ord sikrere, friskere og mer velfødde enn noen gang.

Vestlige samfunns fokus på HMS kan sammenlignes med før-industrielle samfunns tabuforestillinger. Vi

aksepterer ikke lenger sykdom og død, og når slike fenomener inntreffer setter vi i gang en frenetisk jakt etter synderbukker. Erstatningssaker mot leger, leketøysfabrikanter, bilprodusenter, og matvarekjeder har ført til at leger vegrer seg mot å gi førstehjelp, forbrukerverer utstyres med meningsløse bruksanvisninger (ikke tøk hunden i mikrobølgeovnen), og rettsvesenet neddynges av mer eller mindre absurde saker. Utviklingen har kommet lengst i USA, men også i Norge har vi fått advokater som tar saker etter "no cure no pay" prinsippet.

Samfunnet har faktisk blitt så fritt for farer at stadig flere gir seg i kast med risikoidretter for å oppleve personlig ansvar for eget liv og helse.

Riktignok finnes det samfunn som står overfor enorme helsemessige utfordringer, men en viktig årsak til dette er nettopp at disse samfunnene ikke har tilgang til vestlig teknologi. Teknologien er derfor ikke problemet, men løsningen på problemet.

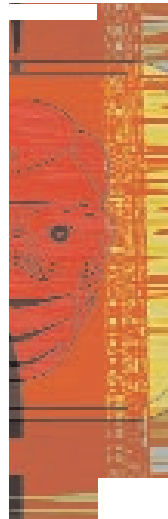
Det sterke fokuset på HMS blir ifølge dette synspunktet en krig mot vindmøller. Hvis ingen fiender viser seg i horisonten kan man saktens finne opp noen. Og hvem er da mer egnet enn store, anonyme aktører som

"industrien" eller "myndighetene".

Fremtidens utfordringer

Mange vil si at det er noe riktig i begge synspunktene skissert over. Pussig nok er det også slik at uansett hvilken av de to synspunktene man har sans for, så er konsekvensene for sentrale aktører nokså like. Man kan betrakte HMS-opptattheten i vår tid som et svar på reelle farer eller som en psykologisk tilstand, men man kan ikke unnlate å ta den på alvor. For industri, myndigheter og interesseorganisasjoner er det kritisk å vise at HMS blir tatt alvorlig. Hvis ikke risikerer man at marked, opinion eller medlemmer reagerer negativt.

Hva er så de mest sentrale utfordringene i fremtidens HMS-arbeid? Det er ikke lett å gi noe godt svar på

dette spørsmålet nettopp fordi HMS-begrepet inkluderer så mye. Vi vil derfor nøye oss med å peke på en del generelle utviklingstrekk som vi tror i økende grad vil påvirke HMS-arbeidet i industrien.

Det mest iøynefallende utviklingstrekket er globalisering. I fremtiden vil nasjonale myndigheter bare i begrenset grad være i stand til å ivareta HMS ved hjelp av lokal lovgivning. Viktige risikokilder er internasjonale (jfr. kjernekraft, bioteknologi, svikt i IKT, matvaresikkerhet) og må håndteres på dette nivået.

Også for industrien reiser globaliseringen en rekke viktige HMS-spørsmål: Skal vi tillate at ansatte i noen land arbeider under dårligere forhold enn i Norge, eller skal vi kreve at ingen utsettes for risiki og belastninger som overgår det som er tillatt hjemme? Er det tilstrekkelig å følge lovgivningen i det landet man opererer? Bør rike bedrifter kunne kjøpe seg fri fra økologiske forpliktelser? Har internasjonale bedrifter et lokalt ansvar som går utover det å få størst mulig profitt?

Globaliseringen henger sammen med et annet utviklingstrekk: Økende endringstakt. Kapital og arbeidskraft flyter mellom land som aldri før. En fabrikk legges ned for å gjenoppstå i et land med lavere lønninger. Organisasjoner slankes og restruktureres, arbeidslivet blir mer prosjektorganisert, og ansatte arbeider like godt hjemmefra som fra kontorstolen. I tillegg kommer den teknologiske utviklingen som stiller store krav til ansattes fleksibilitet og evne til å lære.

De hurtige endringene representerer en stor utfordring for HMS-arbeidet i industrien fordi dette i stor grad har vært basert på erfaringsdata. Historien har lært oss hvilke ulykker som kan inntreffe og hvilke sykdommer ansatte kan få. Basert på denne kunnskapen har det ofte vært mulig å utvikle gode tiltak. De hurtige endringene i arbeidslivet innebærer imidlertid at historien blir en for langsom læremester. Tiltakene vi

iverksetter i dag kan ikke være basert på gårdsdagens erkjennelser fordi morgendagen er radikalt forskjellig fra det vi kjenner fra før.

Dette betyr at fremtidens HMS-styring må være basert på metoder og arbeidsmåter som gjør det mulig å håndtere høyere grad av usikkerhet. Slike metoder er i støpeskjeen, men ferdigstillelse og utprøving forutsetter at både myndigheter og industri er villig til å satse mer på forskning.

Et tredje utviklingstrekk er økt politisering. Fordi HMS har blitt en viktig verdi i vårt samfunn vil HMS kunne benyttes i en ideologisk kamp. Hensynet til HMS benyttes allerede som argumenter i tariffoppgjør, i politisk meningsutveksling, og i pressgruppers kamp for å få gjennomslag for sine synspunkt. Det er viktig å understreke at man er opptatt av HMS – også når ens egentlige beveggrunner er av en helt annen art.

Denne utviklingen innebærer for eksempel at industriens presentasjon av HMS-arbeidet ofte blir like viktig som selve arbeidet. Det hjelper ikke å drive seriøs HMS-styring uten at oppdragsgivere, myndigheter, naboer og aktuelle interesseorganisasjoner får vite om det. Amerikansk industri fronter nok en gang utviklingen. Prosessindustrien i USA har utviklet egne håndbøker i risikokommunikasjon, og kjernekraftindustrien har benyttet millioner av dollar for å få den menige amerikaner til å forstå at det ikke er farlig å være nabo til et kjernekraftverk (amerikanernes skepsis til slike

installasjoner er illustrerende nok kalt: "The not-in-my-back-yard syndrome".)

Et siste utviklingstrekk er en følge av de tre foregående: Beslutningstaking innenfor HMS-området vil bli stadig mer komplisert. Dersom viktige risikokilder er internasjonale, debatten om HMS til dels er mer preget av ideologi enn av faktisk kunnskap, og hva som oppfattes som viktig av sentrale aktører stadig endrer seg, da vil det være svært vanskelig for et enkeltstående selskap å utvikle en fornuftig HMS-strategi. Dette vil i sin tur forplante seg til det daglige HMS-arbeidet som kan bli preget av skippertakmentalitet og uklare mål.

Men da vil kanskje HMS bli erstattet av et annet mantra? Siden alle interessante tre-bokstavsforkortelser er i bruk smeller vi til med følgende forslag: LOVE (Livskvalitet, Opplevelser, Vennskap og Engasjement). Forslaget er i tråd med tidens gjenoppdagelse av 70-tallet, og vil kanskje bidra til å fjerne fokuset litt fra snever sykdomstenkning. Som kjent er det ingenting som er mer sykdomsfremkallende enn at man stadig går rundt og tenker på sin egen helse.

Uansett. For forskeren i California var både H, M og S ivaretatt da han røykte sin Havanaser i førtiende etasje (sigarettøyk stiger oppover, må vite) med utsikt over San Diego. Det eneste skåret i gleden var en brosjyre som hotellpersonalet hadde plassert diskret ved siden av telefonen. Den het: "What to do in case of earth quake".

